

СЕКЦІЯ 1. ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Трофименко Ніна Сергіївна

*к.ю.н, доцент кафедри цивільного та господарського
права ДВНЗ «Національний гірничий університет»*

З переходом України до ринкових відносин гостро постає проблема розвитку суспільно політичного життя країни. Розглядається проблема взаємозв'язку загальної та правової культури. Правова культура є складовою загальної культури та фіксує сукупність досягнень суспільства у сфері захищеності прав і свобод громадян, поясненні правових ідеалів та цінностей, розвитку правових феноменів загалом.

Дослідженням правової культури як важливого елементу правової системи і як чинника, що впливає на становлення та розвиток державності загалом, та загальної культури займалися вчені-правознавці, зокрема: С. С. Алексеев, О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко, І. В. Осика, Є. В. Назаренко, М. І. Матузов, В. М. Селіванов, Ю. С. Шемшученко, В. Д. Шишкін та інші. Поняття правової культури тісно пов'язане з такими поняттями, як правосвідомість, правова поведінка, правове виховання, які в різний час досліджували науковці М. І. Козюбра, В. В. Копейчиков, В. М. Кудрявцев, Г. О. Мурашин, В. П. Сальников та інші.

Мета даної роботи є аналіз співвідношення культури правової з культурою загальною, визначення ступеня взаємозалежності та виявлення загальних тенденцій впливу першої на другу або навпаки.

Для цього автор звертатиметься до діалектичного методу, розглядаючи загальну і правову культуру на сучасному етапі існування українського суспільства. Оскільки правова культура і культура загальна співвідносяться як загальне та спеціальне, перша є складовою частиною другої, то виправданий також індуктивний підхід, що дасть змогу, досліджуючи наслідки, робити припущення про причини, які до цих наслідків призвели, а також, дослідивши конкретне (тобто – правову культуру), робити висновки про загальне (про культуру взагалі).

О. Ф. Скакун відзначає, що «Правова культура тісно пов'язана з загальною культурою народу, ґрунтується на її засадах, служить відображенням рівня її розвитку. Формування правової культури не є відокремленим процесом від розвитку інших видів культури – політичної, моральної, естетичної» [2].

Вивчення правової культури суспільства потребує аналізу його правового життя під певним кутом зору. Особливого значення для дослідження набуває категорія «культура», за допомогою якої в науці визначають багатогранне, поліфункціональне і, відповідно, досить складне явище. У філософській

літературі налічується понад 400 визначень поняття «культура», і їх кількість у вітчизняній та іноземній літературі постійно зростає [3].

Визначаючи поняття «культура», варто зауважити, що воно походить від латинського слова «культиваре», що означає «обробляти землю». Згодом це поняття набуло нових відтінків і почало означати систему цінностей, створених людиною. У сучасній науці декотрі науковці культуру визначають як синонім творчої діяльності. Під культурою також пропонують розуміти сукупність усіх матеріальних і духовних цінностей, створених та розвинених людством у процесі історичного розвитку [4].

Г. І. Горак розглядає культуру не просто як надбання людства, а як спосіб перебування людини, індивіда у світі, що дає можливість особистості жити і творити в цьому світі, реалізовувати свободу вибору, за власним переконанням ставитися до надіндивідуального: природного чи суспільного буття [5].

Культура – загальний спосіб існування людини, її діяльності та об'єктивований результат цієї діяльності. Продуктами культури є уявлення про добро і зло, звичаї, знаряддя праці, засоби комунікації та ін.

Автор вважає, що культура – це відображення людського сприйняття світу. Немає культури поза людиною. Все, що людина робить, всі прояви її взаємодії зі світом, іншими людьми, з предметами, а також її думки, слова та дії – це і є культура.

Переходячи до визначення правової культури, варто навести передусім висловлювання академіка Ю. С. Шемшученка: «Право і культура є взаємопов'язаними, взаємодіючими між собою категоріями. Це зумовлено тим, що право є елементом культури суспільства, його соціальною цінністю. Цей зв'язок і взаємодія простежуються по багатьох напрямках» [6].

В юридичній літературі зустрічається багато визначень поняття «правова культура».

Перші з них орієнтувалися саме на суб'єктивні інтелектуальні елементи: рівень знання та розуміння права тощо. У широкому розумінні під правовою культурою розуміють усе те, що перебуває у сфері дії права: норми права та правовідносини, правові установи, правосвідомість і правова поведінка.

В. В. Копейчиков правову культуру визначає як систему правових цінностей, що відповідають рівню правового прогресу, досягнутого суспільством, і відображають у правовій формі стан свободи особи, інші найважливіші соціальні цінності [7].

На думку автора, найвдалішим є розуміння та визначення правової культури, запропоноване російськими авторами ще 1997 року: «Поняття «правова культура» завжди передбачає оцінку «якості» правового життя того чи іншого суспільства та порівняння її з найрозвинутішими правовими зразками, ідеалами та цінностями. Це підтверджує нашу думку про те, що правова культура – це і є в першу чергу зазначені зразки, ідеали та цінності. Правова культура – це обумовлений усім соціальним, духовним, політичним та економічним ладом якісний стан правового життя суспільства, що виражається у досягнутому рівні розвитку правової діяльності, юридичних актів, правосвідомості і в цілому в рівні правового розвитку суб'єкта (людини, різних

груп, усього населення), а також ступеня гарантованості державою і громадянським суспільством свобод і прав людини [8].

Правова культура є складовою частиною і найважливішою засадою демократії. Залежно від носія правової культури розрізняють три її види: 1) правову культуру суспільства; 2) правову культуру особи; 3) правову культуру професійної групи.

Правова культура суспільства – різновид загальної культури, який становить систему цінностей, досягнутих людством у галузі права, і стосується правової реальності даного суспільства.

Кожне суспільство виробляє свою модель правової культури. Структура правової культури суспільства передбачає: 1) культуру правосвідомості – високий рівень правосвідомості, що містить оцінку закону з позицій справедливості, прав людини; 2) культуру правової поведінки – правову активність громадян, яка виражається у правомірній поведінці; 3) культуру юридичної практики – ефективну діяльність законодавчих, судових, правозастосовних, правоохоронних органів.

Правова культура особи – це обумовлені правовою культурою суспільства ступінь і характер прогресивно-правового розвитку особи, які забезпечують її правомірну діяльність. Правова культура особи передбачає: 1) знання законодавства (інтелектуальний зріз); 2) переконаність у необхідності і соціальній корисності законів і підзаконних актів (емоційно-психологічний зріз); 3) уміння користуватися правовим інструментарієм – законами та іншими актами – у практичній діяльності (поведінковий зріз).

Змістом правової культури особи є: 1) правосвідомість і правове мислення яке має стати елементом культури кожної людини); 2) правомірна поведінка; 3) результати правомірної поведінки і правового мислення [9].

Отже, правова культура особи складається з елементів, які за своїм змістом є і теоретичними, і практичними. Людина мусить не лише знати правові норми, вона має їх розуміти й діяти в межах, ними визначених.

Наведений інформаційний блок не викликає суперечностей, а вчені-правознавці не висловлюють кардинально протилежних точок зору щодо визначення поняття правової культури та її ознак.

А де межі правової культури? Де саме вона закінчується і починається правове безкультур'я? Незнання особою принципів права – це правове безкультур'я? Варто зазначити, що, на жаль, не кожний випускник вищого юридичного закладу може розкрити зміст принципів права, а що вже казати про пересічних громадян.

Незнання законів – це правове безкультур'я? Може, порушення норм, установлених законодавством, чи відсутність уявлень щодо процедури роботи правових механізмів – правове безкультур'я? Якщо виходити з вищеподаних визначень правової культури, то – так. Якщо на всі ці запитання дано позитивні відповіді, не дивно, що рівень правової культури нашої країни не можна назвати високим. Зупиніть людину на вулиці і запитайте в неї, що таке право і як воно працює або як має працювати – відповідь якщо і буде, то,

найімовірніше, дуже коротка. Річ у тім, що не можна вести мову про підвищення рівня правової культури, не розвиваючи рівень культури загальної.

Особливість правової культури полягає в тому, що вона являє собою не право чи його реалізацію, а комплекс уявлень тієї чи іншої спільноти людей про право, його реалізацію, про діяльність державних органів та посадових осіб [8, 3-10].

На жаль, нині, якщо говорити про нашу державу, то високий рівень правової культури не спостерігається не лише у пересічного громадянина, — часто його не вистачає навіть законодавцям, політичним лідерам, керівникам суспільних організацій. І справа не в тому, що вони не знають закону, а в тому, що вони не рахуються з ним. А це вже зневажання правом. Низький рівень правової культури, нерозвиненість у населення юридичних традицій, що переходять у відкритий правовий нігілізм, заперечення необхідності і цінності права мають глибоке історичне коріння. З покоління в покоління в Україні проявляється зневага до за кону та суду, терпимість до свавілля.

Сьогодні права культура суспільства потребує систематичного раціонального формування, стимулювання та позитивного соціального розвитку, яке полягає також в правовому вихованні. Змістом правового виховання є залучення людей до знань про державу і право, законність, права та свободи особистості, розуміння сутності правових учень, доктрин, формування у громадян стійкої орієнтації на законотворчу поведінку. Однак метою правового виховання є створення спеціального інструментарію з донесення до розуму та почуттів кожної людини правових цінностей. Права культура не залежить від права (в цьому контексті під правом розуміють насамперед юридичне право). Жодні закони не зможуть підняти її рівень шляхом декларування окремих норм. Права культура з'являється не із документів – її там бути не може; права культура з'являється із життя. Процес її становлення характеризується формуванням певних культурно-правових цінностей, сформованих певною національною часово-просторовою дійсністю [10].

Спробуємо відповісти на запитання: «Що робити, щоб покращити культурний стан громадян України?». Відповідь така – визначати цінності та створювати ідеологію, а потім приводити законодавство у відповідність до останніх і починати тривалий процес виховання людей. І коли поняття «справедливість» буде не в думках одиниць, а у свідомості більшості, тоді зникне потреба в ухваленні великої кількості законів, щоб регламентувати кожний рух людини.

Культура окремого суспільства передбачає узагальнення певною мірою приватних цінностей та складання, так би мовити, «переліку цінностей», які в подальшому закріплюються за допомогою юридичних засобів. Проте письмове декларування конкретних положень, на жаль, не гарантує фактичного панування заявлених цінностей в житті суспільства. Що й підтверджує буття держави Україна.

Провівши дослідження, можемо простежити чіткий взаємозв'язок між політичною, світоглядною, моральною та правовою культурою, що спостерігається у взаємодії різних культурних аспектів як системи духовних,

моральних, ідеологічних та правових цінностей, які є обов'язковими складовими кожного з наведених видів культури.

Виходячи з вищевказаного, можна зробити висновок, що правова культура тісно пов'язана з загальною культурою народу, ґрунтується на її засадах, служить відображенням рівня її розвитку. Формування правової культури не є відокремленим процесом від розвитку інших видів культури — політичної, моральної, естетичної. З підвищенням рівня правової культури, ми автоматично підніmemo загальний культурний рівень, чим ще раз доведемо прямий взаємозв'язок між різними видами культури.

Список використаних джерел:

1. Ганзенко О. О. Формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави Україна: Дис канд юрид.наук: 12.00.01.– Запоріжжя, 2002. – С. 3.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / О. Ф. Скакун; Пер. з рос. – Харків: Консум, 2009. – 656 с.
3. Осика І. В. Правова культура у формуванні правової, соціальної держави: Дис.канд. юрид. наук: 12.00.01. – К., 2004. – С. 10.
4. Злобин Н. С. Проблемы теории культуры. – М.: Наука, 1977. – 284 с.
5. Горак Г. І. Індивідна взаємодія як основа суспільної організації // Філософія: Курс лекцій. – К.: Наук.думка, 1993. – С. 492–503.
6. Шемшученко Ю. С. Теоретичні засади взаємодії права і культури // Право та культура: теорія і практика: Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. – К.: МП «Леся», 1997. – С. 4–5.
7. Загальна теорія держави і права / За ред. В. В. Копейчикова. – К.: Юрінком, 1997. – 320 с.
8. Семитко А. П. Правовая культура // Теория государства и права / Под ред. В. М. Корельского и В. Д. Перевалова. – М.: Инфра. М-Норма, 1997. – С. 330–331.
9. Субботін В. М., Філонов О. В., Тодоров І. Я. Теорія держави і права, – К.: Знання, 2005. – 327 с.
10. Дмітрієнко І. В. Українська правова культура як нормативне небіологічне явище // Держава і право: Зб. наук.праць. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. – Вип. 44. – С. 105–110.